

A I R H U B

Δημιουργώντας αστικές συνθήκες
παραγωγής και ευαισθητοποίησης
ως προς την πολιτιστική κληρονομιά

Διπλωματική Εργασία | **Diploma Project**

AIR HUB : Δημιουργώντας αστικές συνθήκες παραγωγής και ευαισθητοποίησης ως προς την πολιτιστική κληρονομιά

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας | **University of Thessaly**
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών | **Department of Architecture**

Επιβλέπων Καθηγητής : Σπύρος Παπαδόπουλος | **Tutor : Spyros Papadopoulos**

Φοιτήτρια : Χριστιάνα Σωκράτους | **Student : Christiana Sokratous**

Σεπτέμβριος 2018, Βόλος, Ελλάδα | **September 2018, Volos, Greece**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Αθήνα , μια σύγχρονη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα που επιδιώκει να είναι μια αναβαθμισμένη και ανταγωνιστική πόλη. Ωστόσο μια απλή βόλτα στο κέντρο της αρκεί για να διαπιστώσει κανείς την έντονη υποβάθμιση και παρακμή στις κτιριακές εγκαταστάσεις της πόλης. Τα στοιχεία που κατά την παρατήρηση μας χαρακτηρίζουν το κέντρο της Αθήνας σήμερα είναι αυτή η κατάσταση στις κτιριακές εγκαταστάσεις σε συνδυασμό με τον μεγάλο αριθμό αντικειμένων χωρίς χρήση και τη σκαλωσιά που συναντάται συχνά να καλύπτει τις όψεις κτιριακών κελυφών. Στοιχεία τα οποία παραπέμπουν σε μηχανισμούς της μνήμης και σε καταστάσεις αναμονής που πιθανόν να οδηγήσουν σε μια ολοκληρωτική απώλεια μνήμης. Ως φορείς μνήμης αναγνωρίζονται για μας όχι μόνο τα ερειπωμένα και εγκαταλελειμμένα κτίρια αλλά και τα παλαιότερα και ίσως για κάποιους χωρίς χρήση αντικείμενα στους δρόμους του κέντρου. Αντικείμενα όπως έπιπλα, οικιακές συσκευές, προσωπικά αντικείμενα, είδη υγιεινής, τα οποία έφυγαν από την ιδιωτική χρήση περνώντας στη δημόσια σφαίρα, αναζητώντας ίσως μια νέα μορφή χρήσης. Η νέα μορφή χρήσης συχνά δίνεται μέσα από τα παλαιοπωλεία της πόλης. Η περιοχή αυτή των παλαιοπωλείων κατέκτησε το ενδιαφέρον της παρούσας εργασίας, επηρεασμένη από την επιθυμία διατήρησης αυτών των δημοσίων δραστηριοτήτων και της περιοχής που τα φιλοξενεί.

Τα παλαιοπωλεία αφορούν ένα παλαιό κλάδο ή επάγγελμα που πραγματεύεται τα αντικείμενα τα οποία έχασαν την αρχική τους χρήση ή τον αρχικό τους χρήστη -που από επιλογή ή ανάγκη τα εγκατέλειψε- και αναζητούν ένα νέο χρήστη που είτε τα χρειάζεται λόγω της λειτουργίας τους, είτε τα συλλέγει λόγω της παλαιότητάς τους ή άλλων αξιών που αναγνωρίζει σε αυτά. Τα παλαιοπωλεία στο κέντρο της πόλης συναντώνται μαζεμένα στο Μοναστηράκι, με κέντρο την πλατεία Αβησσυνίας ή αλλιώς το αθηναϊκό Γιουσουρούμ. Η αξιολόγηση και συντήρηση των αντικειμένων που πραγματεύεται ο παλαιοπώλης απαιτεί μεγάλη εμπειρία και πολλές γνώσεις. Για δεκαετίες τα μαγαζιά αυτά προσέφεραν με το δικό τους τρόπο στις εμπορικές δραστηριότητες της πόλης , είτε καλύπτοντας χρηστικές ανάγκες των πολιτών είτε ικανοποιώντας τα διάφορα ενδιαφέροντα των αγοραστών και συλλεκτών των αντικειμένων. Δυστυχώς όμως σήμερα ο κλάδος αυτός αντιμετωπίζει με τη σειρά του έντονα προβλήματα επιβίωσης που οδήγησαν και στε κλείσιμο μεγάλου αριθμού μαγαζιών. Η οικονομική κρίση, τα υπερκαταστήματα καθώς και οι παράνομοι πλανόδιοι πωλητές είναι οι κύριες αιτίες αυτών των προβλημάτων. Οι ίδιοι οι επαγγελματίες του χώρου εκφράζουν φόβους ότι οι παράνομοι πωλητές που εκμεταλλεύονται τους χώρους γύρω από τα μαγαζιά τους δεν συμβάλλουν μόνο στη μείωση του κύκλου εργασιών τους αλλά μπορούν να οδηγήσουν και σε αλλαγή στον χαρακτήρα των δραστηριοτήτων, που ενδεχομένως να σημάνει το τέλος του ιστορικού χώρου εμπορευμάτων όπως τον γνωρίζουμε σήμερα.

Το AIR HUB φαντάζεται στην πλατεία Αβησσυνίας ένα τεράστιο εργαστήριο – workshop, με παλιούς τεχνίτες και νέους επαγγελματίες, που θα αγκαλιάσει τις χρήσεις που έχουν παρακμάσει και που θα τονώσει την περιοχή των παλαιοπωλείων καθιστώντας την ένα θεματικό κέντρο. Στοχεύει στη σύνδεση παρελθόντος και παρόντος, στην αφύπνιση της συνείδησης αστικού πολιτισμού, στη διάσωση μιας ιστορικής απασχόλησης ενισχύοντάς την ενάντια στην οικονομική κρίση και στη γενικότερη βελτίωση του επιχειρηματικού, διοικητικού και τουριστικού κέντρου. Οι χρήσεις αυτές στεγάζονται σε μια μεταλλική κατασκευή διαστάσεων 106 x 12 μέτρα η οποία συνδέεται με τρία υφιστάμενα κτίρια, εκ των οποίων το ένα αφορά αποκατεστημένο κτίριο. Η σύνδεση της νέας κατασκευής με τα υφιστάμενα κτίρια γίνεται μέσω των κλιμακοστασίων, χρησιμοποιώντας τα υφιστάμενα κελύφη ως εισόδους για την πρόσβαση στο νέο κέλυφος, ενώ τα βασικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται στη νέα κατασκευή είναι ο μεταλλικός φέροντας οργανισμός, η μπετονένια συμπαγής τοιχοποιία και η διαφάνεια μέσω των ανοιγμάτων και του μεταλλικού πλέγματος.

SUMMARY

Athens, a modern European capital that seeks to be an upgraded and competitive city. However, a simple walk in the center is enough to realise the intense degradation and decline in the city's buildings. The center of Athens today is characterised by this situation in the building facilities in combination with the large number of objects without use and the scaffolding that is often found to cover the facades of building shells. Elements that refer to memory mechanisms and waiting states that may lead to total memory loss. Not only dilapidated and abandoned buildings, but also resigned and perhaps for some people objects with no use in the streets of the center, are recognized as memory bodies. Objects such as furniture, household appliances, personal belongings, hygiene items that left private use and turn into the public sphere, perhaps looking for a new form of use. The new form of use is often given through the city's antique shops. This projects is interested into the antique shops' area influenced by the desire to maintain these public activities and the area hosting them.

Antique shops concerns an old job or occupation that deals with items that have lost their original use or their original user - whom they have been left either by choice or due to specific circumstances - and are looking for a new user who either needs them because of their function or collects them due to their age or other values they recognize on them. The antique shops in the center of the city are located together in Monastiraki, with the center the Avissynia square or the Athenian Yousourum. The evaluation and maintenance of the objects that the antique dealers work with requires great experience and much knowledge. For decades, these stores have offered in their own way to the commercial activities of the city, either by covering the needs of the citizens or by satisfying the interests of the buyers and collectors of the antiques. Unfortunately, this sector is currently experiencing severe survival problems that have led to the closure of a large number of shops. The financial crisis, hypermarkets and illegal street dealers are the main causes of these problems. The antique dealers professionals are afraid that illegal vendors exploiting the premises around their shops not only reduce their turnover but also lead to a change in the nature of the activities and as a result of the era.

AIR HUB visualise a huge workshop, with old craftsmen and young professionals in Aveissia Square, embracing the professions and uses the volume of their works have been decreased, stimulate the area of antique shops making it a thematic center. It aims to combine the past and the present, in the awakening of the consciousness of urban culture, in saving a historical employment by enhancing it against the economic crisis and in general improvement of the business, administrative and touristic center. These uses are housed in a metallic structure of 106 x 12 meters, which is connected to three existing buildings, one of which concerns a restored building. The connection of the new structure with the existing buildings is made through the staircases, using the existing shells as entrances for access to the new shell, while the basic elements used in the new construction are the metal structure, the solid concrete walls and the transparency through the openings and the metal mesh.

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

I. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Περιπλάνηση | Παρατήρηση | Καταγραφή

_10

II. ΠΑΛΑΙΟΠΩΛΕΙΑ – ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΒΗΣΣΥΝΙΑΣ:

Ο Κλάδος | Ο άνθρωπος πίσω από το επάγγελμα | Η ιστορία

_14

III. ΑΡΧΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ:

Το όριο | Η κλίμακα | Η κεντρικότητα

_17

IV. Η ΠΡΟΤΑΣΗ – ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ/WORKSHOP:

Το πρόγραμμα | Η υλικότητα | Η προσφορά

_28

B. ΚΤΙΡΙΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

II. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

III. ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

IV. ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ

_21

Γ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

_46

A . Θ Ε Ω Ρ Η Τ Ι Κ Η Α Ν Α Λ Υ Σ Η

I. ΠΕΡΙΟΧΗ:

Περιπλάνηση | Παρατήρηση | Καταγραφή

Μια απλή περιπλάνηση στο κέντρο της Αθήνας, αρκεί για να συνειδητοποιήσει κανείς ότι μεγάλα αστικά τμήματα χαρακτηρίζονται πλέον από την υποβάθμιση και την παρακμή παρά την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό που θα περίμενε κανείς να για μια ανταγωνιστική ευρωπαϊκή πρωτεύουσα. Στην εικόνα αυτή συντέλεσαν τα τελευταία χρόνια, η μακροχρόνια οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα, ο ανεπαρκής σχεδιασμός και διαχείριση του χώρου από την πολιτεία, όπως επίσης και οι κάτοικοι της πόλης οδηγούμενοι από την γενικότερη κοινωνική αδράνεια.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η Αθήνα βίωσε την αποχώρηση μιας μεγάλης μερίδας του μόνιμου πληθυσμού της - γύρω στο 20% - η οποία δυσχέρανε την υφιστάμενη έλλειψη ενεργητικού και δημιουργικού διαλόγου μεταξύ του σχετικά προσφάτως αστικοποιημένου πληθυσμού της πόλης και του παρελθόντος της, περιορίζοντας περαιτέρω τη συλλογική μνήμη, τις αξίες και τη συνείδηση αστικού πολιτισμού. Την ίδια στιγμή, η σταδιακή αποχώρηση των επιχειρήσεων και η συρρίκνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων οδήγησαν σε ένα μεγάλο αριθμό κενών και εγκαταλελειμμένων κτιρίων που κατέληξαν να συνθέτουν ένα σημαντικό μέρος της αστικής υποδομής.

Το πρόβλημα όμως δεν περιορίζεται στα υψηλά ποσοστά κενών και εγκαταλελειμμένων ιδιοκτησιών· επεκτείνεται στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται το κτιριακό απόθεμα του αθηναϊκού κέντρου σήμερα αλλά και πηγάζει εν μέρει από αυτήν. Παρά το γεγονός ότι πέραν του 60% του κτιριακού αποθέματος στο κέντρο της Αθήνας κατασκευάστηκε πριν από το 1960, δεν είναι η ηλικία αυτού αλλά η έλλειψη επαρκούς συντήρησής του που το καθιστά προβληματικό. Συγκεκριμένα, πάνω από το 85% του κτιριακού αποθέματος, χρήζει παρεμβάσεων αποκατάστασης και βελτίωσης τόσο της λειτουργικότητας όσο και της ενεργειακής του απόδοσης.

Παρά όλα αυτά, από τη μια, η ανακαίνιση μεμονωμένων χώρων εντός υποβαθμισμένων κτιρίων δεν είναι αποδοτική και από την άλλη, η αναβάθμιση μιας ολόκληρης οικοδομής αφορά μια δύσκολη διαδικασία που συχνά κοστίζει περισσότερο από την αγοραία αξία της. Έτσι, πολλά κτίρια στο κέντρο της πόλης, παρά την ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική που τα διακρίνει, βρίσκονται σε κακή κατάσταση και χαρακτηρίζονται από προβλήματα διαχείρισης και συντήρησης με αποτέλεσμα συχνά να εγκαταλείπονται.

Η πιο πάνω κατάσταση αποτελεί ένα πολεοδομικό, κοινωνικοοικονομικό και περιβαλλοντικό ζήτημα που συμβάλει στη συνολική υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας, ιδιαίτερα καθώς τα κενά και εγκαταλελειμμένα κτίρια συγκεντρώνονται σε μεγάλο βαθμό στο επιχειρηματικό, διοικητικό και τουριστικό κέντρο της πρωτεύουσας. Τμήματα της πόλης που θα μπορούσαν να αποτελούν ελκυστικούς χώρους τόσο για κατοικία όσο και για δημόσιες χρήσεις όπως εμπόριο, υπηρεσίες, και διοίκηση, περιθωριοποιούνται στερώντας από τους ιδιοκτήτες των κτιρίων αλλά και από την πόλη στο σύνολό της, πολύτιμους οικονομικούς πόρους. Και ενώ επιχειρήσεις, κάτοικοι και τουρίστες, απαιτούν λειτουργικούς και ελκυστικούς δημόσιους χώρους και αστικές υποδομές, όπως επίσης ασφάλη και λειτουργικά κτιριακά κελύφη, η απομάκρυνση των κατοίκων από το κέντρο λόγω της έλλειψης αυτών, υποβαθμίζει περαιτέρω την κοινωνικοοικονομική ζωή και την εικόνα της πόλης.

Ωστόσο, το κέντρο της πόλης εξυπηρετείται σήμερα πολύ καλά από μέσα μαζικής

μεταφοράς και αποτελεί ακόμη το διοικητικό κέντρο της χώρας, ενώ οι αντιθέσεις που συνυπάρχουν και συναποτελούν τον αστικό ιστό, ο αποσπασματικός σχεδιασμός και η ασάφεια της πόλης είναι κάποια από τα στοιχεία που προσδίδουν στη γοητεία της. Πιο συγκεκριμένα, στην Αθήνα συναντά κανείς διαφορετικές κλίμακες και αρχιτεκτονικά στυλ, σύγχρονα αριστουργήματα, μνημεία και ερείπια, όπως και διαφορετικές εμπειρίες κατοίκησης να σμίγουν μεταξύ τους με ένα τυχαίο τρόπο.

Η περιπλάνηση όμως στο κέντρο της Αθήνας, οδήγησε στην παρατήρηση τριών κυρίως στοιχείων στην κατάσταση των κτιρίων όπως περιεγράφηκε πιο πάνω, στα αντικείμενα χωρίς χρήση και στη σκαλωσιά που καλύπτει συχνά τις όψεις των κτιριακών κελυφών. Τα στοιχεία αυτά παραπέμπουν στους μηχανισμούς της μνήμης και σε καταστάσεις αναμονής όπου η τελική κατάσταση μπορεί να είναι αυτή της ολοκληρωτικής απώλειας μνήμης¹.

Τα ερειπωμένα κτίσματα, αφημένα στη φθορά και την αταξία τους, αναμένουν είτε μια πιθανή επιδιόρθωση και επανακατοίκηση είτε την πλήρη κατεδάφιση ή κατάρρευσή τους. Στο μεταξύ, παραμένουν ως κενά στον αστικό ιστό. Συχνά, ερειπωμένα ή εγκαταλελειμμένα κτίρια αποκτούν μια νέα πρόσοψη, ένα νέο στρώμα, αυτό της σκαλωσιάς ή του ικριώματος. Αυτή η νέα πρόσοψη, κατασκευασμένη συνήθως από ξυλεία, σίδερο, χάλυβα και ημιδιάφανα πανιά, αποτελεί ένα προσωρινό στοιχείο που σε αρκετές περιπτώσεις τείνει προς τη μονιμότητα αφού παραμένει στην πρόσοψη για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Αυτό όμως που υπονοεί κυρίως είναι μια ενδεχόμενη προσπάθεια να αντιστραφεί η διαδικασία κατάρρευσης και κατ' επέκταση η απώλεια μνήμης.

Ως άχρηστα για κάποιους αλλά χρήσιμα και φορείς μνήμης για άλλους, αναγνωρίστηκαν όχι μόνο τα ερειπωμένα και εγκαταλελειμμένα κτίρια, αλλά και τα παρατημένα και συχνά φαινομενικά χωρίς χρήση αντικείμενα στους δρόμους του αθηναϊκού κέντρου. Τέτοια αντικείμενα υπήρξαν έπιπλα, οικιακές συσκευές, προσωπικά αντικείμενα, ακόμα και είδη υγιεινής. Αντικείμενα που έπερασαν από την ιδιωτική στη δημόσια σφαίρα, χάνοντας την αρχική τους χρήση και αναζητώντας ίσως μια νέα. Ολοκληρώνοντας την περιπλάνηση στο κέντρο και εστιάζοντας στα παραπάνω στοιχεία, η περιοχή των παλαιοπωλείων επιλέχτηκε ως αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής. Ο μεγάλος αριθμός καταστημάτων που πουλούν αντίκες, των εργαστηρίων όπου έπιπλα και άλλα ξύλινα αντικείμενα κατασκευάζονται και τα παζάρια με λογής-λογής παλιά αντικείμενα προς πώληση, έμοιαζε να συγκεντρώνει τα στοιχεία που το παρόν κεφάλαιο πραγματεύεται. Έτσι, όπως περιγράφεται στη συνέχεια, γεννήθηκε η επιθυμία διατήρησης αυτών των δημοσίων δραστηριοτήτων και της περιοχής που τις φιλοξενεί.



1833

1906

1920

1964

196

Η οδός είναι από τις πρώτες οδικές αρτηρίες που σχεδιάστηκαν στη σύγχρονη Αθήνα, και ένας από τους κύριους οδικούς άξονες της Αθήνας, σύμφωνα με το σχέδιο πόλης που εκπόνησαν οι αρχιτέκτονες Σταμάτης Κλεάνθης και Έντουαρτ Σάουμπερτ.

Πεζοδρό





μηση

Φωτιά σε κτίριο στην Ερμού



II. ΠΑΛΑΙΟΠΩΛΕΙΑ – ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΒΗΣΣΥΝΙΑΣ:

Ο Κλάδος | Η ιστορία | Ο άνθρωπος πίσω από το επάγγελμα

Τα παλαιοπωλεία αφορούν ένα παλαιό κλάδο ή επάγγελμα που πραγματεύεται τα αντικείμενα τα οποία έχασαν την αρχική τους χρήση ή τον αρχικό τους χρήστη -που από επιλογή ή ανάγκη τα εγκατέλειψε- και αναζητούν ένα νέο χρήστη που είτε τα χρειάζεται λόγω της λειτουργίας τους, είτε τα συλλέγει λόγω της παλαιότητάς τους ή άλλων αξιών που αναγνωρίζει σε αυτά. Προπομπός του παλαιοπώλη ήταν ο παλιατζής: αυτός δηλαδή που συλλέγει ό,τι οι αρχικοί χρήστες θεωρούν άχρηστο αλλά σε αυτόν μπορεί να αποφέρει κάποιο εισόδημα είτε μέσω της μεταπώλησής του είτε μέσω της καταστροφής του. Η διαφορά του παλαιοπώλη είναι ότι αυτός συλλέγει και διασώζει τα παλιά αντικείμενα που μπορεί να είναι χρήσιμα για κάποιον άλλο άνθρωπο, πέρα από τον αρχικό τους χρήστη.

Ο παλαιοπώλης, μόνιμος σε μαγαζιά ή περιφερόμενος με πάγκους, δεν είναι ένα απλό επάγγελμα. Το να αξιολογεί και να αξιοποιεί κανείς αξίες που για άλλους είναι άχρηστες και για άλλους ζητούμενες, απαιτεί μεγάλη εμπειρία και πολλές γνώσεις. Ο παλαιοπώλης εκτιμά, διασώζει, συντηρεί και προωθεί αντικείμενα, συνδέοντας μέσω αυτών τους εκάστοτε χρήστες τους. Και σε πολλές περιπτώσεις, τα διάφορα είδη αντικειμένων όπως βιβλία και γραμματόσημα, πίνακες, είδη μουσικής και άλλα, απαιτούν εξειδικευμένες γνώσεις αξιολόγησης, συντήρησης και ανάδειξης.

«Η δουλειά μου είναι η ανανέωση των επίπλων με τη γομαλάκα. Ξύνουμε τα έπιπλα και μετά τα λουστράρουμε με τη γομαλάκα. Είναι πολύ καλύτερη αυτή η τέχνη από το βάψιμο. Με τρία χέρια περνάμε κάθε έπιπλο. Αυτό είναι το πραγματικό λούστρο. Τώρα θα παραδώσω αυτή την τέχνη στα παιδιά μου.»

(Μανώλης Μαστρογιάννης, Παλαιοπώλης)

Χρειάζεται εδώ να τονιστεί, ότι τα παλαιοπωλεία δεν χαρακτηρίζονται επακριβώς από τις έννοιες του εμπορεύματος, της ανταλλακτικής αξίας, της προσφοράς και της ζήτησης. Η ψυχολογία, η ιστορία, η σύνδεση ενός χρήστη με το αντικείμενό του, ο ρόλος ενός αντικειμένου σε κάθε εποχή, η ανάγκη χρήσης ενός αντικειμένου και άλλοι παράγοντες, αστάθμητοι και μη, καθορίζουν την αξία του. Έτσι, η τιμή ενός αντικειμένου είναι άλλοτε κατά πολύ μικρότερη ή μεγαλύτερη από την αξία που θα αντιστοιχούσε στην ανάγκη που καλύπτει το εκάστοτε αντικείμενο, εάν αυτό αξιολογούνταν από πρακτική σκοπιά. Μια χρονομηχανή καθορίζει την αξία αυτών των αντικειμένων.

Κοσμήματα.
Πίνακες ζωγραφικής.
Παιδικές κούκλες.
Πορσελάνινα είδη.
Γραμμόφωνα.
Προσωπικά γράμματα.
Φωτογραφίες.

Έπιπλα.
Βιβλία.
Κόμικς.
Παλιά ρολόγια.
Μουσικά όργανα.
Τζουκ Μποξ.
Παλιά ραδιόφωνα.



Μερικά μόνο από τα αντικείμενα που εκθέτουν οι παλαιοπώλες για να μπορέσει ένας περιέργος πελάτης να τα δει, να τα αγγίξει, να τα οσφριστεί και να τα αφουγκραστεί. Συναισθηματικά φορτισμένες χειροπιαστές αναμνήσεις και ιστορίες, άλλων ανθρώπων και άλλων εποχών, προσωπικές και μη, διασώζονται, παζαρεύονται, αλλάζουν χέρια και αποκτούν νέο νόημα και νέα ζωή.

Ασφαλώς, ο ίδιος ο χώρος που φιλοξενεί τα παλαιοπωλεία της Αθήνας, έχει τη δική του ιστορία. Βρίσκεται στο Μοναστηράκι, με κέντρο την πλατεία Αβηρσυνίας ή αλλιώς το αθηναϊκό Γιουσουρούμ. Η αρχή των αθηναϊκών παλαιοπωλείων βρίσκεται πίσω στο 1863, όταν ο εβραϊκής καταγωγής Νώε Γιουσουρούμ ήρθε με την οικογένειά του από τη Σμύρνη και μαζί με άλλες οικογένειες ομόθρησκών του, εγκαταστάθηκε στο Μοναστηράκι ως παλαιοπώλης. Αργότερα, όταν το 1922 ιδρύθηκε το πρώτο σωματείο παλαιοπωλών της Αθήνας «Οι Άγιοι

Απόστολοι», ο Νώε Γιουσουρούμ επιτέλεσε ως ο πρώτος πρόεδρος του σωματείου. Από εδώ πήρε το όνομά του το κυριακάτικο παζάρι στην πλατεία Αβησσυνίας´ το πιο γνωστό παζάρι παλαιοπωλών στην Αθήνα, κατά το οποίο η πλατεία πλημμυρίζει από αντικείμενα και κόσμος, μανιακούς συλλέκτες αντικών, αγοραστές, απλούς περαστικούς και τουρίστες. Βέβαια, το χαώδες αλλά συνάμα απολαυστικό θέαμα των αντικειμένων που καταλαμβάνουν τους δρόμους συνεχίζεται στα μικρά στενά και πεζοδρόμια της Ερμού και του Ψυρρή για να καταλήξει σε υπόγεια και κρυφές αίθουσες στο εσωτερικό των παλαιοπωλείων.

Η προσφορά των παλαιοπωλείων στην Αθήνα είναι πλέον αδιαμφισβήτητη, καθώς αποτέλεσαν για δεκαετίες ένα σημαντικό μέρος της εμπορικής δραστηριότητας της πόλης, τόσο καλύπτοντας άμεσες χρηστικές ανάγκες όσο και ικανοποιώντας τα διάφορα ενδιαφέροντα των αγοραστών και συλλεκτών των αντικειμένων. Πίσω όμως από την αγοραπωλησία των παλιών και στοιβαγμένων αντικειμένων, βρίσκονται οι άνθρωποι και οι οικογένειες που βιοπορίζονται μέσω αυτού του επαγγέλματος που περνάει από γενιά σε γενιά.

Δυστυχώς, ο κλάδος αντιμετωπίζει σήμερα μια σειρά προβλημάτων που θέτουν ζήτημα επιβίωσης για πολλά μαγαζιά, καθώς αρκετά από αυτά έχουν ήδη κλείσει. Φανερά, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει και αυτόν τον κλάδο όπως επηρέασε τους περισσότερους κλάδους χαμηλού εισοδήματος. Σε συνδυασμό με την εμφάνιση υπερκαταστημάτων που προσελκύουν το αγοραστικό κοινό, με την κρίση η κατανάλωση παλαιών ειδών μειώθηκε αντί να αυξηθεί. Ως αποτέλεσμα, η δουλεία των παλαιοπωλείων έχει μειωθεί κατά 60% περίπου και οι δρόμοι στην περιοχή είναι συχνά σχεδόν άδειοι από κόσμο. Αυτό που επιβεβαιώνει όμως τη συρρίκνωση του κλάδου είναι το γεγονός ότι στη θέση των παλαιοπωλείων που κλείνουν, ανοίγουν συνήθως επιχειρήσεις διαφορετικού ενδιαφέροντος όπως καφενεία, εστιατόρια κ.ά.

«Περνάμε μεγάλη κρίση στην πλατεία Αβησσυνίας. Κάποτε λέγανε “αν πεθάνει η πλατεία Αβησσυνίας πεθαίνει όλη η Ελλάδα”, ήταν η καρδιά όλου του εμπορίου.» (Κωσταντάρης Γιώργος, Παλαιοπώλης)

«Βέβαια. Τα μαγαζιά ή μένουν ξενοίκιαστα ή με άλλη χρήση. Στην Ερμού και την Ηφαίστου αν δείτε, όσα κλείνουν δεν ξαναοίξουν με την ίδια χρήση.» (Καρακάσης Νίκος, Παλαιοπώλης)

Επιπλέον, ένα ακόμα πρόβλημα που οι παλαιοπώλες αντιμετωπίζουν είναι οι παράνομοι πλανόδιοι πωλητές οι οποίοι εκμεταλλεύονται τον χώρο γύρω από τα παλαιοπωλεία για να πουλήσουν ρούχα και άλλα είδη των οποίων το ύφος δεν ταιριάζει στον γραφικό χαρακτήρα των παλαιοπωλείων. Πιο συγκεκριμένα, οι παλαιοπώλες ανησυχούν ότι μια τέτοια αλλαγή στον χαρακτήρα των δραστηριοτήτων, θα σημάνει το τέλος του ιστορικού χώρου εμπορευμάτων όπως τον γνωρίζουμε σήμερα και έτσι, προσπαθούν όπως μπορούν να διατηρήσουν το χώρο ανοιχτό και με τον ίδιο χαρακτήρα.

III. ΑΡΧΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ:

Το όριο | Η κλίμακα | Η κεντρικότητα

Μετά την εστίαση στα παλαιοπωλεία, μια πρώτη προσέγγιση του θέματος υπήρξε η αντιμετώπιση της πόλης γενικότερα και του αθηναϊκού κέντρου ειδικότερα, ως κέντρο πολιτισμού αλλά και η διατήρησή του ως τέτοιο. Ένα εργαλείο που θα μπορούσε να συμβάλει σε μια τέτοια προσπάθεια είναι η οριοθέτηση της πόλης, η οριοθέτηση δηλαδή της δόμησης εντός αυτής ή αντίστοιχα, ο περιορισμός της δόμησης εκτός αυτής. Η φυγή από τη πόλη και η προσπάθεια αντιστροφής της τάσης αυτής, συνδέεται εδώ με την εγκατάλειψη και ερείπωση μεγάλου μέρους του κτιριακού αποθέματος όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο I και κατ' επέκταση με την απώλεια συλλογικής μνήμης. Ένα τέτοιο εγχείρημα, θα μπορούσε με τη σειρά του να φιλοξενήσει μεγάλης κλίμακας νέα κτίρια, που να επιτρέπουν και να στοχεύουν στην κοινωνικοποίηση, τη συλλογικότητα, τη συζήτηση, τη διαπραγματέυση και την πολιτισμική παραγωγή.

Παρ' όλα αυτά, το πολιτισμικό κέντρο μοιάζει να έχει κάνει παύση στην εξελικτική του διαδικασία. Η περιοχή την οποία πραγματεύεται η παρούσα διπλωματική εργασία και η οποία βρίσκεται ανάμεσα σε διάφορες από τις κεντρικότητες που παρουσιάζει το κέντρο της Αθήνας, αποτελεί μάρτυρα της κατάστασης αυτής. Από την άλλη, στο Εμπορικό Τρίγωνο βρίσκονται κάποια από τα σημαντικότερα μνημεία και νεότερα αρχιτεκτονήματα που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως επίσης σημαντικοί φορείς του τουρισμού και της οικονομίας. Για να διατηρηθεί όμως ζωντανή η ιστορία της πόλης, είναι πλέον απαραίτητη η ανάληψη δράσεων σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

Μία προσπάθεια που πραγματοποιείται στο πλαίσιο αυτό, αποτελεί το «Πρόγραμμα Πιλοτικής Αναβάθμισης Εμπορικού Τριγώνου», με πρωτοβουλία του δήμου Αθηναίων. Η υλοποίησή του έχει ξεκινήσει στις αρχές του 2018 και οι πιλοτικές παρεμβάσεις στοχεύουν στην αναζωογόνηση της περιοχής. Συγκεκριμένα, οι δράσεις περιλαμβάνουν αναβάθμιση των υποδομών όπως καθαρισμό των κτιριακών προσόψεων, δημιουργία επιπρόσθετων δημοσίων χώρων ξεκούρασης, εκτενή πεζοδρόμηση, βελτίωση των υπηρεσιών καθαρισμού και της Δημοτικής Αστυνομίας, ανανέωση του αστικού εξοπλισμού όπως καθίσματα, φωτισμό και κάδους όπως επίσης και αποκατάσταση της εύρυθμης λειτουργίας της περιοχής.

Η Πολιτεία θα πρέπει να επενδύσει περεταίρω σε στοχευμένες πολεοδομικές παρεμβάσεις προκειμένου να επιτευχθούν τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα. Η αναζωογόνηση της περιοχής, πέρα από το να προσελκύσει και πάλι επιχειρήσεις, θα μπορούσε σε μια επόμενη φάση να προσελκύσει την εγκατάσταση μόνιμων κατοίκων και ενός δημιουργικού πληθυσμού στο κέντρο της πόλης. Όσον αφορά τα κενά, ερειπωμένα και εγκαταλελειμμένα κτίρια και τη συμβολή αυτών στην υποβάθμιση του αθηναϊκού κέντρου, ξεχωριστές και εξειδικευμένες παρεμβάσεις που στοχεύουν στα ζητήματα και στον χαρακτήρα κάθε περιοχής, πρέπει να επιχειρηθούν. Ένας τρόπος προσέγγισης της διαχείρισης της κενής κτιριακής μάζας αποτελεί η στροφή στις παραδοσιακές χρήσεις που αυτή φιλοξενούσε και που τα τελευταία χρόνια έχουν εγκαταλειφθεί μαζί με αυτήν. Βάση αυτής της προσέγγισης, η πρόταση εδώ, αφορά εν μέρει την επανάκτηση κενών κτιρίων αλλά και κτιρίων που βρίσκονται σε λειτουργία, με τέτοιο τρόπο που να αποτελέσουν εμβόλιμα πεδία για τη δημιουργία μιας νέας δημόσιας χωρικής συνθήκης.

IV. Η ΠΡΟΤΑΣΗ – ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ/WORKSHOP:

Το πρόγραμμα | Η υλικότητα | Η προσφορά

Αρχίζοντας τη συνθετική διαδικασία αδυνατούμε να περιοριστούμε σε μια καθαρά σχεδιαστική προσέγγιση. Η λύση στο πολεοδομικό ζήτημα αναζητεί την αρχή της στην αναλογία της κλίμακας του αστικού ιστού ως προς τις καλλιτεχνικές, πολιτισμικές και κοινωνικές δραστηριότητες, το ανθρώπινο δυναμικό αλλά και τις δυνατότητες που αυτός φιλοξενεί. Αναζητεί να αξιοποιήσει υφιστάμενους ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους αλλά και να προσθέσει στον σύγχρονο αστικό ιστό, συγκεντρώνοντας παλιές δημιουργικές δραστηριότητες και νέες τεχνολογικές μεθόδους, να αναβαθμίσει το αθηναϊκό κέντρο ενεργοποιώντας κρυμμένες δυνατότητές του, να προσελκύσει την καλλιτεχνική σκηνή.

Το AIR HUB φαντάζεται στην πλατεία Αβησσυνίας ένα τεράστιο εργαστήριο – workshop, με παλιούς τεχνίτες και νέους επαγγελματίες, που θα αγκαλιάσει τις χρήσεις που έχουν παρακμάσει και που θα τονώσει την περιοχή των παλαιοπωλείων καθιστώντας την ένα θεματικό κέντρο. Στοχεύει στη σύνδεση παρελθόντος και παρόντος, στην αφύπνιση της συνείδησης αστικού πολιτισμού, στη διάσωση μιας ιστορικής απασχόλησης ενισχύοντας την ενάντια στην οικονομική κρίση και στη γενικότερη βελτίωση του επιχειρηματικού, διοικητικού και τουριστικού κέντρου.

Όσον αφορά το κτιριολογικό πρόγραμμα, η νέα κατασκευή περιλαμβάνει:

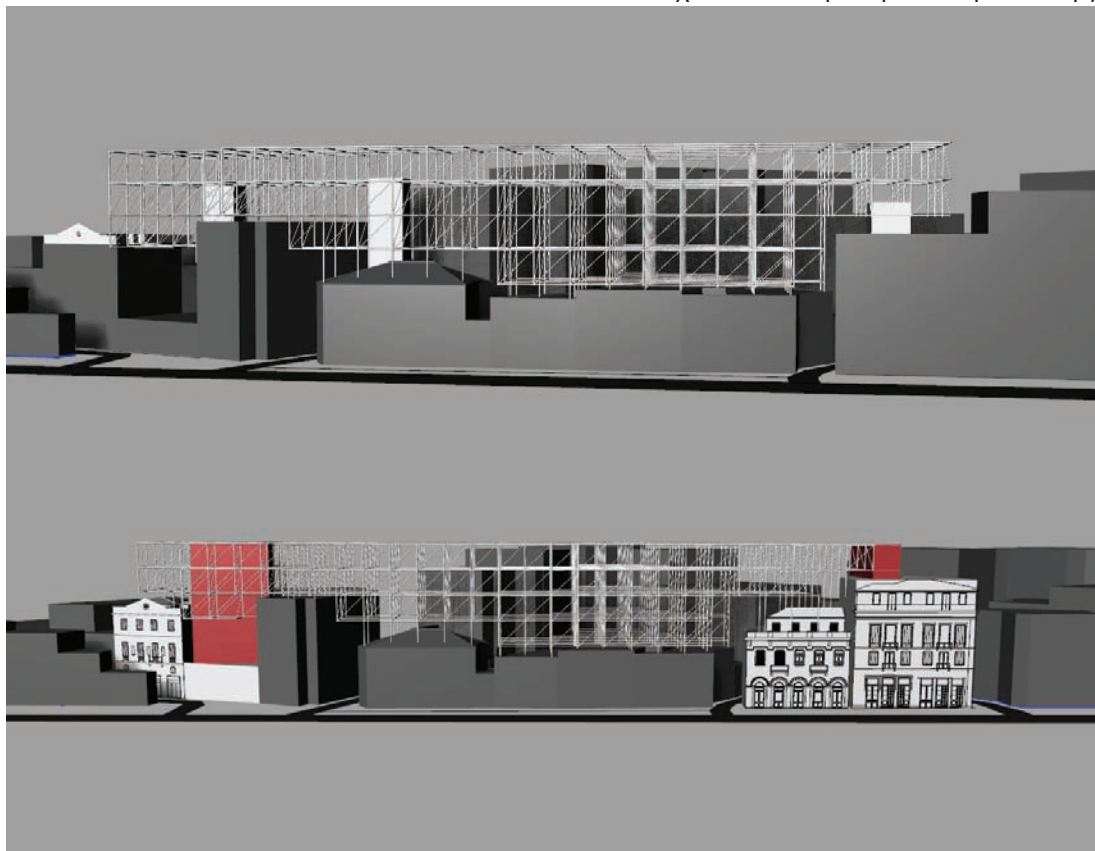
- εμπορικούς χώρους
- εκθεσιακούς χώρους
- εργαστήρια εκμάθησης και αναπαραγωγής της συντήρησης αντικειμένων και κατασκευής επίπλων με παραδοσιακούς και σύγχρονους τρόπους
- ιδιωτικά γραφεία/studio
- media lab
- συνεδριακούς χώρους
- χώρος σύγχρονων ψηφιακών εκτυπώσεων, σάρωσης και τρισδιάστατης εκτύπωσης
- εργαστήρια επεξεργασίας ξύλου, μετάλλου και υφάσματος
- αποθηκευτικούς χώρους και βιβλιοθήκες
- κοινόχρηστους χώρους εργασίας.

Οι χρήσεις αυτές στεγάζονται σε μια μεταλλική κατασκευή διαστάσεων 106 x 12 μέτρα η οποία συνδέεται με τρία υφιστάμενα κτίρια, εκ των οποίων το ένα αφορά αποκατεστημένο κτίριο. Η σύνδεση της νέας κατασκευής με τα υφιστάμενα κτίρια γίνεται μέσω των κλιμακοστασίων, χρησιμοποιώντας τα υφιστάμενα κελύφη ως εισόδους για την πρόσβαση στο νέο κέλυφος, ενώ τα βασικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται στη νέα κατασκευή είναι ο μεταλλικός φέροντας οργανισμός, η μεπετονένια συμπαγής τοιχοποιία και η διαφάνεια μέσω των ανοιγμάτων και του μεταλλικού πλέγματος. Τέλος, καθώς οι διεθνείς τάσεις καλούν σε μια προσπάθεια προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και σταδιακής μετάβασης σε έξυπνες πόλεις και συσκευές, γίνεται χρήση φωτοβολταϊκών πάνελ στην πρόσοψη του κτιρίου προκειμένου να διασφαλιστεί για αυτό μια αξιόλογη ενεργειακή απόδοση.

Η σχεδιαστική διαδικασία επιχειρεί την μετατροπή των ιδεών, εννοιών και παρατηρήσεων που συζητήθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια σε χωρικά και υλικά στοιχεία και την ενσωμάτωσή τους στην αρχιτεκτονική πρόταση. Σαν παλιατζής που μαζεύει άχρηστα αντικείμενα τα οποία μπορούν να επιφέρουν κάποιο κέρδος ακόμα και με την καταστροφή τους και σαν

παλαιοπόλης που διασώζει παλιά αντικείμενα, φαινομενικά άχρηστα, που όμως μπορεί να χρησιμεύσουν σε κάποιους ανθρώπους, η πρόταση επιλέγει, τροποποιεί, αποκαθιστά και αξιοποιεί τρία υφιστάμενα κτίρια για να επιτύχει το σκοπό της. Το κενό γίνεται πια πλήρες και υποδέχεται, υποστηρίζει και τροφοδοτεί μια νέα δομή. Η κλίμακα μεγαλώνει και η χωρική ανάπτυξη της πόλης οριοθετείται στο κέντρο αυτής. Η σκαλωσιά μετατρέπεται σε φέροντα οργανισμό, το ημιδιάφανο πανί σε μεταλλικό πλέγμα, και ό,τι συμπαγές έχει απομείνει σε ένα ερειπωμένο κέλυφος κρύβει πού και πού το εσωτερικό. Η νέα δομή φιλοξενεί νέες και διασώζει παλιές δραστηριότητες και χρήσεις, η νέα τεχνολογία συναντά την παλιά, ο χαρακτήρας της περιοχής τονίζεται, οι άνθρωποι επιστρέφουν, η οικονομία βελτιώνεται, η μνήμη διατηρείται ζωντανή, η πολιτισμική κληρονομιά μεταβιβάζεται στην επόμενη γενιά.

Σχεδιαστική πορεία πρότασης

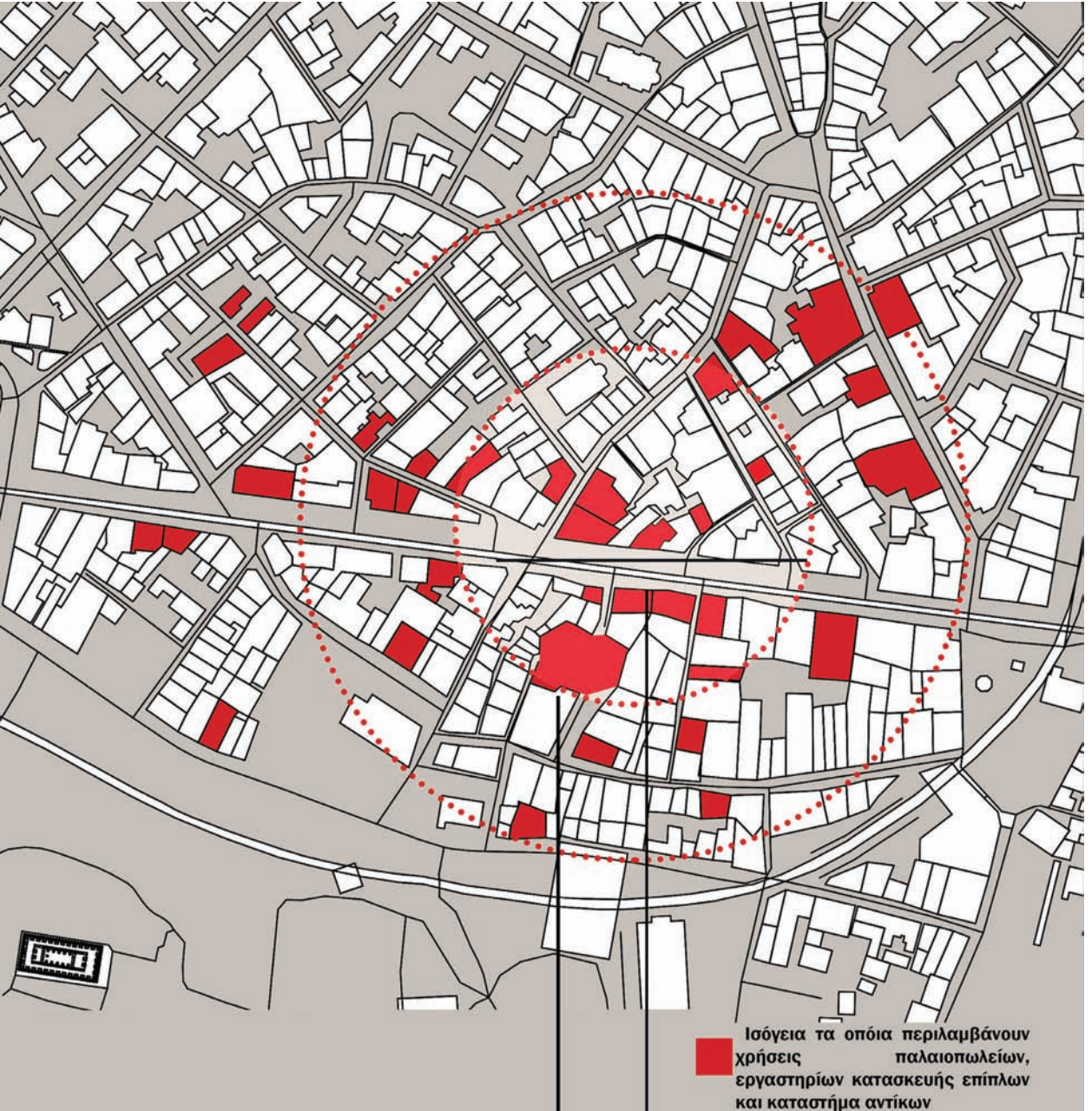


Β . Κ Τ Ι Ρ Ι Ο Λ Ο Γ Ι Κ Η Α Ν Α Λ Υ Σ Η

Τοπογραφικό διάγραμμα







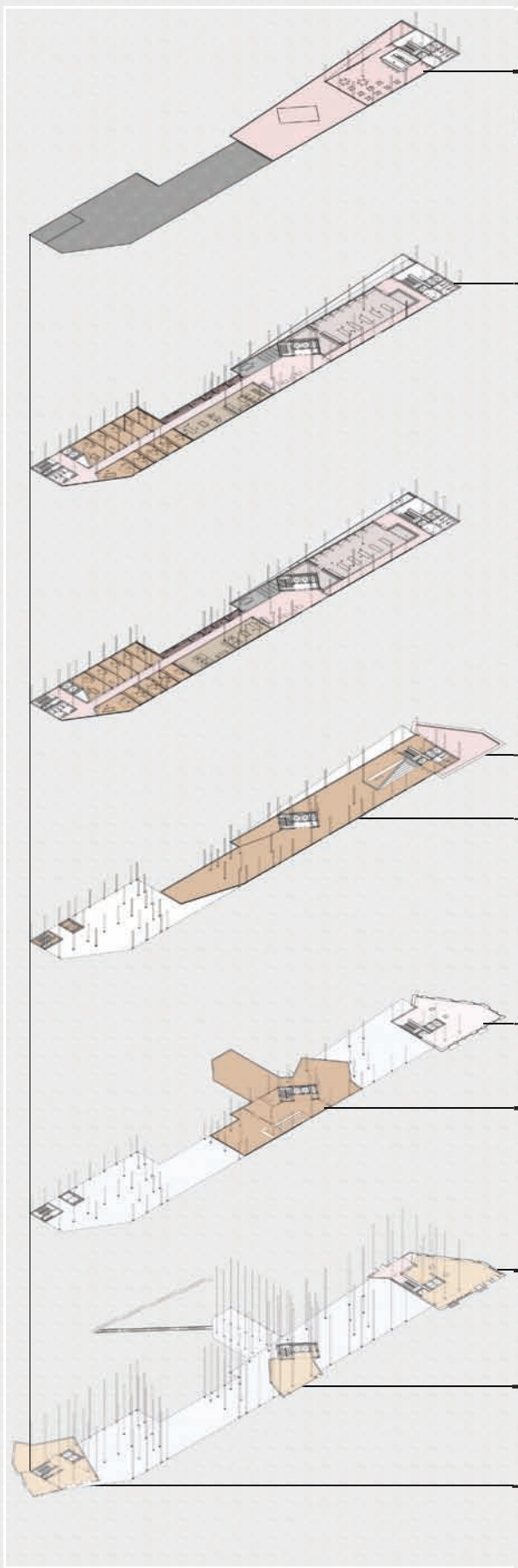


Πλατεία Αθυσσινίας

Στο κέντρο του Μοναστηρακίου βρίσκεται η Πλατεία Αθυσσινίας, όπου φιλοξενείται το δημοπρατήριο από το 1910, γνωστό και ως «γιουσουρούμ». Η πλατεία είναι γνωστή από παλιά για τη μόνιμη υπαίθρια αγορά παλαιοπωλών, δίπλα ακριβώς στο δημοπρατήριο στο Μοναστηράκι, το οποίο, είναι ίσως το μοναδικό σημείο της Ελλάδας όπου θρησκευτές και πολιτισμοί συναντιούνται και συνυπάρχουν χρόνια. Η οικογένεια του Νέε Γιουσουρούμ ή Γιεσουρούμ ήρθε το 1863 από τη Σμύρνη και εγκαταστάθηκε στο Μοναστηράκι ως παλαιοπώλης μαζί με άλλες οικογένειες ομοθρήσκων του.



- κενό / εγκαταλελειμμένο
- εμπορική χρήση
- κατοίκηση



5ος όροφος:

Ταράτσα - χώρος εστίασης και απόλαυσης της ανεμπόδιστης θέας προς την πλατεία Αβησσυνίας, την Ακρόπολη, και της ευρύτερης περιοχής του κέντρου της Αθήνας.

3ος & 4ος όροφος

Οι όροφοι όπου φιλοξενούνται όλες οι λειτουργίες που αφορούν το εργασιακό κομμάτι του Hub, το μεγάλο workshop ανάμεσα σε παλιούς τεχνίτες και νέους επαγγελματίες.

Οι λειτουργίες περιλαμβάνουν:

- ιδιωτικά γραφεία/studio • media lab • συνεδριακούς χώρους • χώρος σύγχρονων ψηφιακών εκτυπώσεων, σάρωσης και τρισδιάστατης εκτύπωσης • εργαστήρια επεξεργασίας ξύλου, μετάλλου και υφάσματος • αποθηκευτικούς χώρους και βιβλιοθήκες • κοινόχρηστους χώρους εργασίας • κοινόχρηστους χώρους κουζίνας και υγιεινής • μπαλκόνι επενδυμένο με μεταλλική διάτρητη υφή

2ος όροφος:

ανοιχτός ενιαίος χώρος πολλαπλών χρήσεων όπως έκθεση αντικειμένων που παράγονται στους πάνω ορόφους, κλειστή αγορά συμπληρωματική της πλατείας Αβησσυνίας, χώρος εκδηλώσεων. Περιλαμβάνονται και αποθήκη και μικρο αμφιθέατρο.

1ος όροφος:

χώρος πώλησης αντικών ως επέκταση του υπάρχοντος κτιρίου και χώρος εστίασης (cafe/bar) ο οποίος εξυπηρετεί τις δημόσιες βεράντες / ταράτσες

Είσοδος 1: Δημόσια

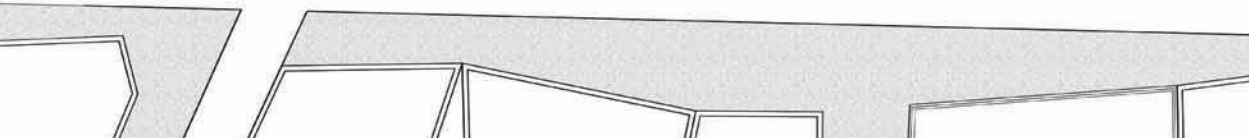
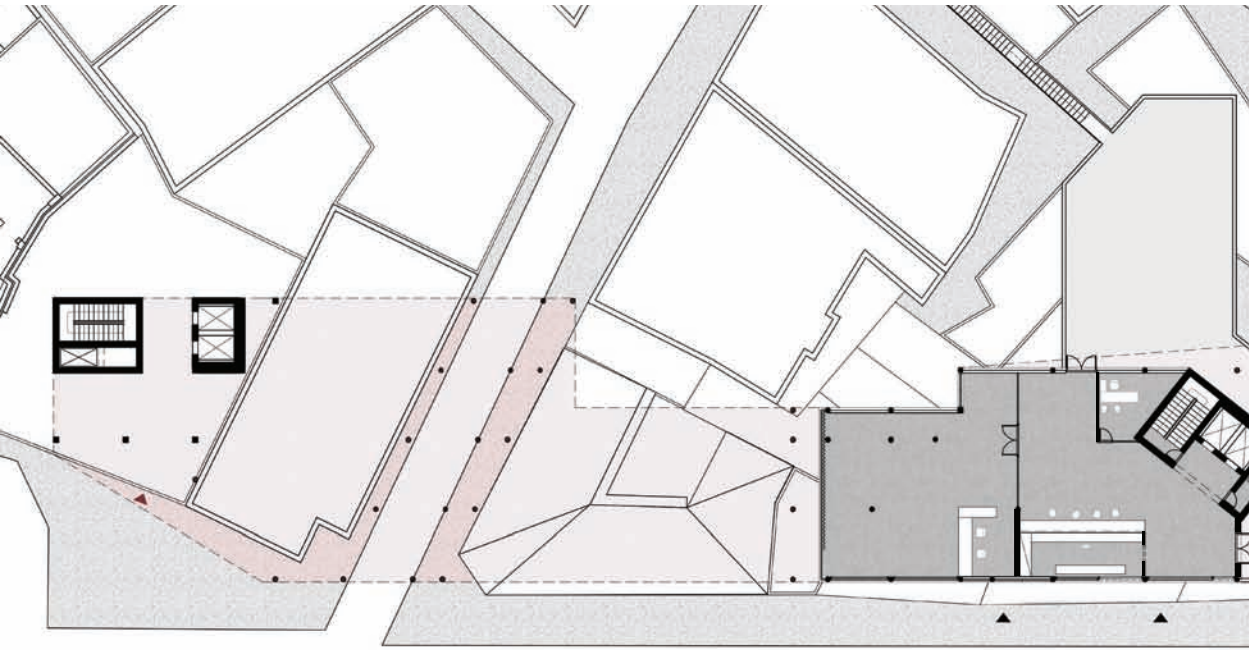
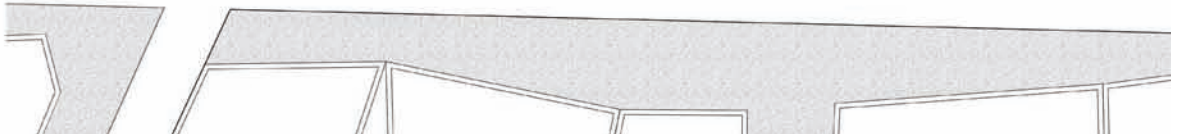
Εγκαταλελειμμένο κτίριο το οποίο διατηρεί τις παλιές του όψεις ενώ το εσωτερικό του γίνεται χώρος έκθεσης

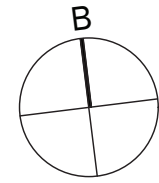
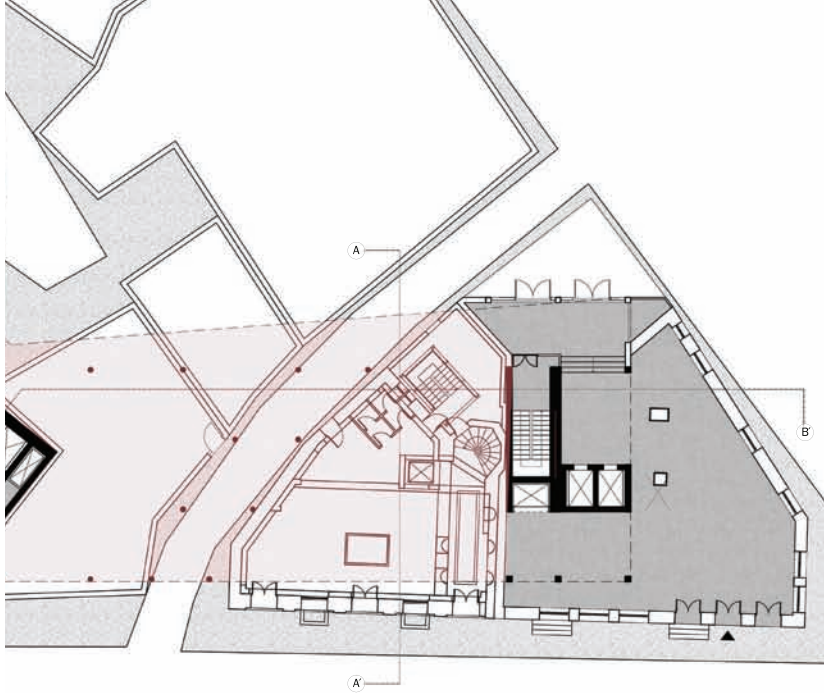
Είσοδος 2: Ημιδημόσια

Διατηρητέο κτίριο το οποίο στο ισόγειο περιέχει κατάστημα αντικών

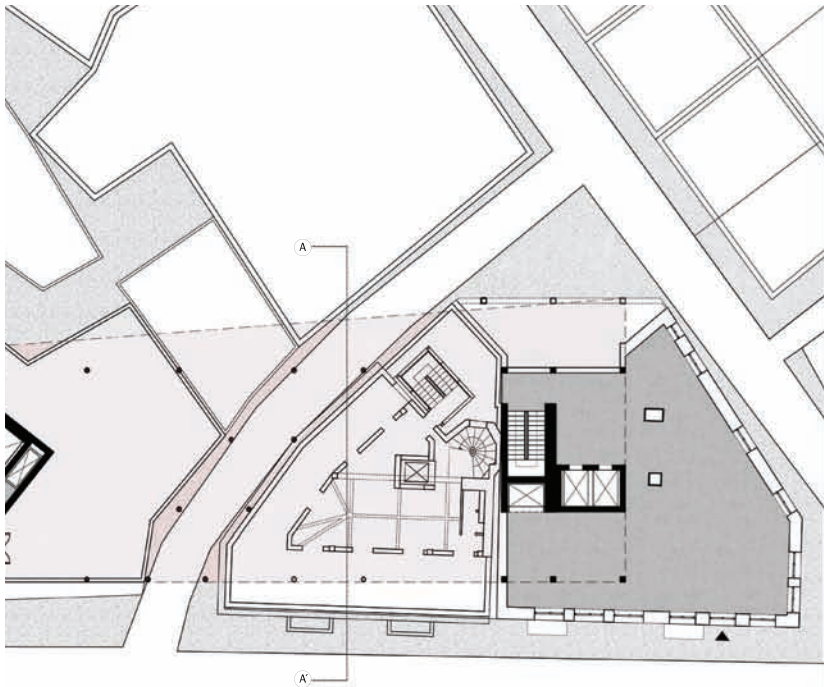
Είσοδος 3: Ιδιωτική

Εγκαταλελειμμένη αποθήκη η οποία μετατρέπεται σε χώρο γραφείων γραμματείας για το νέο κτίριο 'Air Hub'



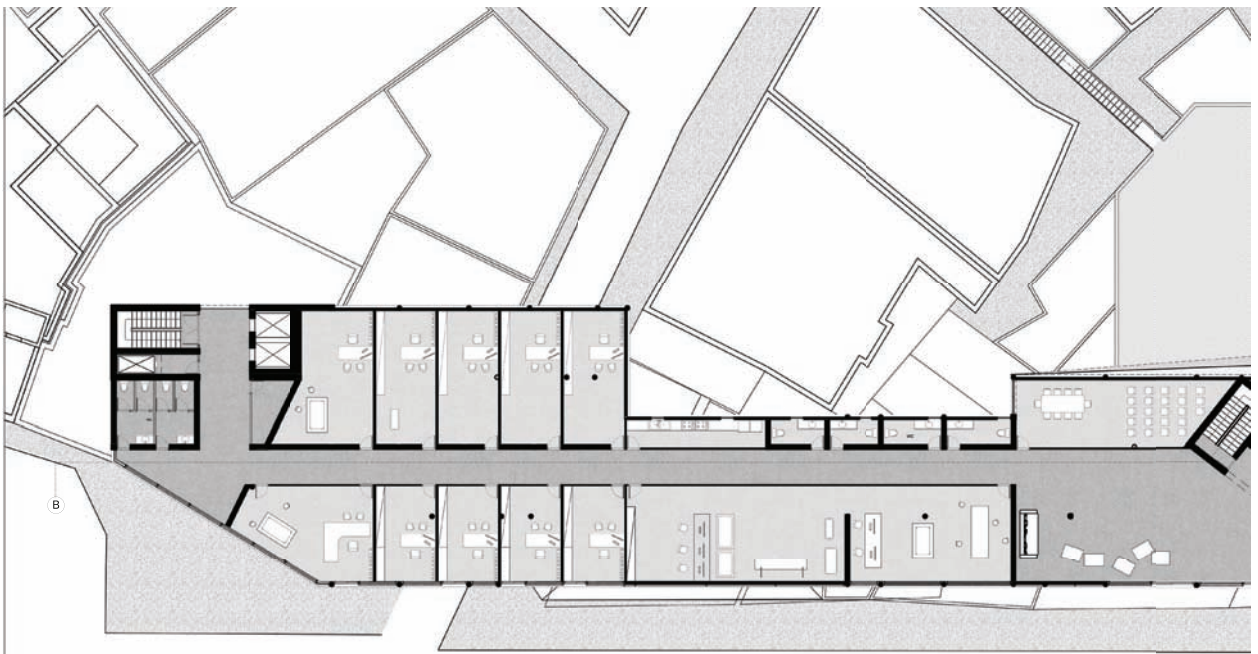
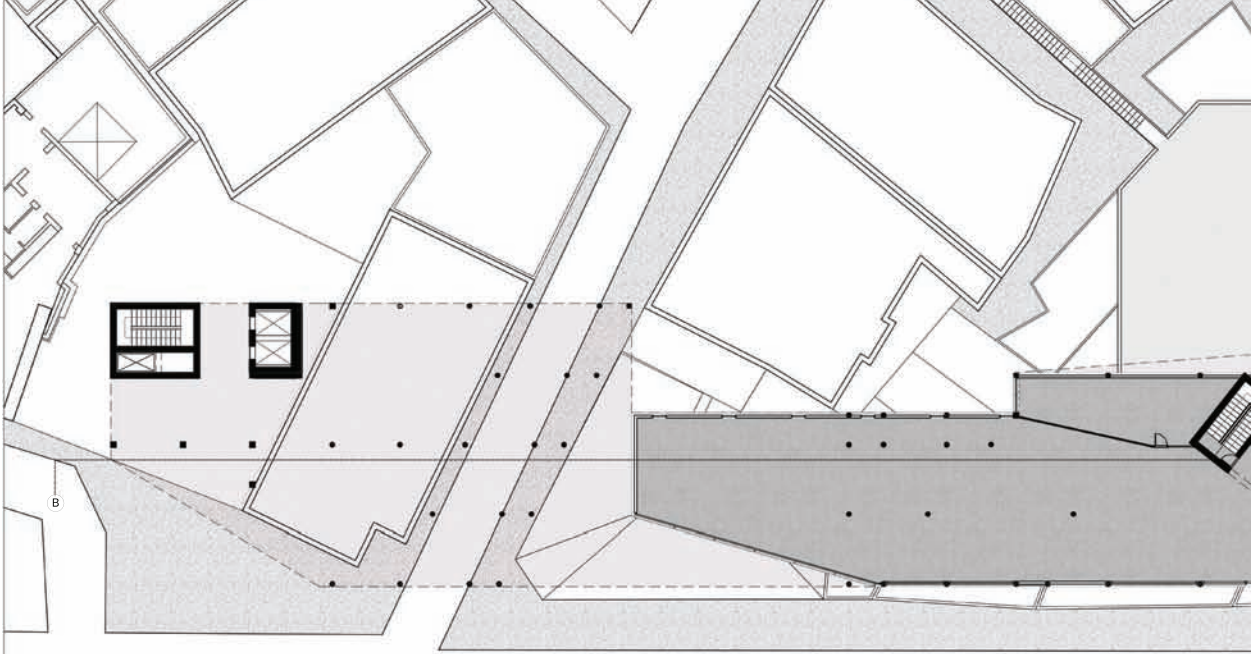


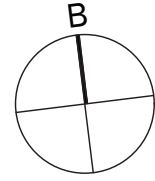
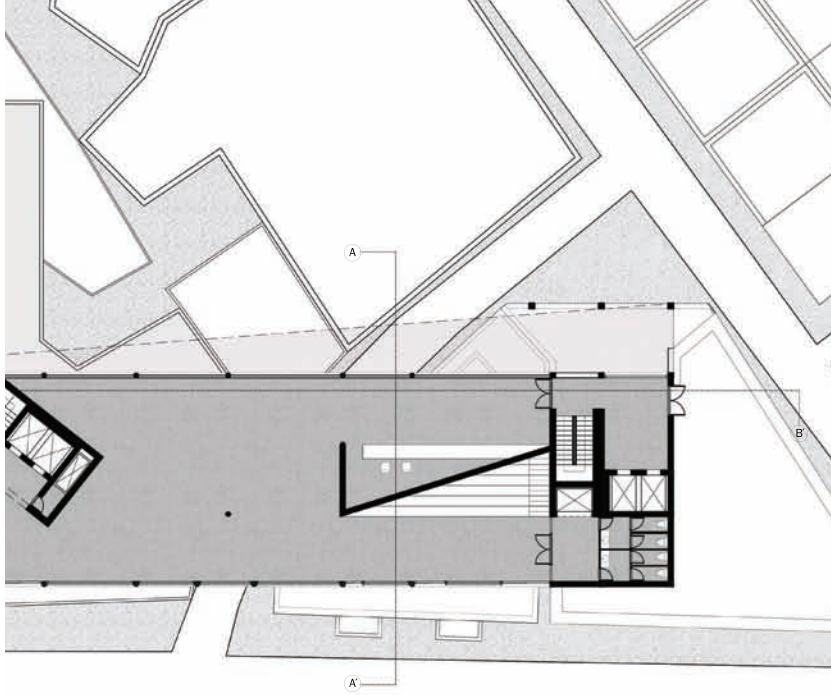
**Κάτοψη
Ισογείου**



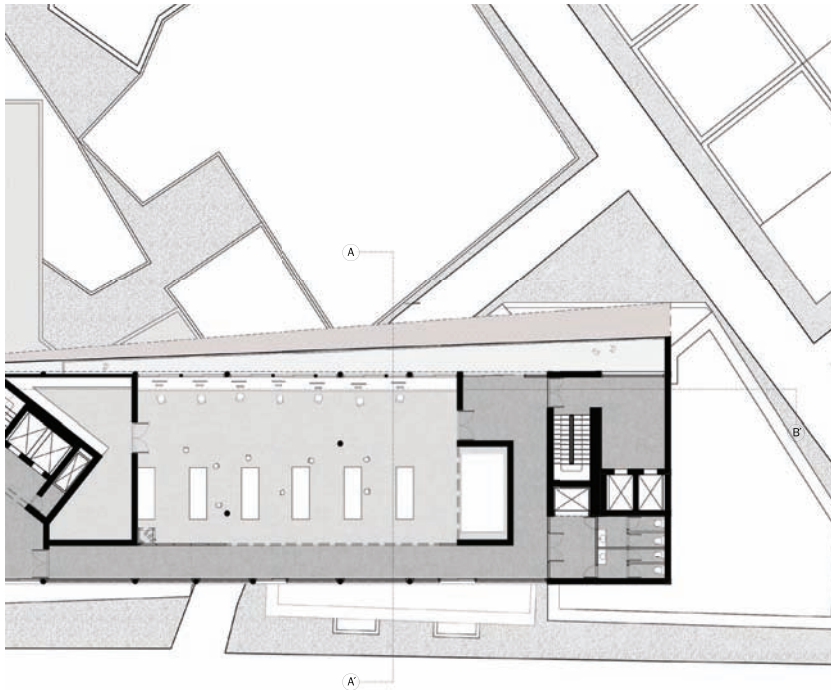
**Κάτοψη
Α΄ Ορόφου**





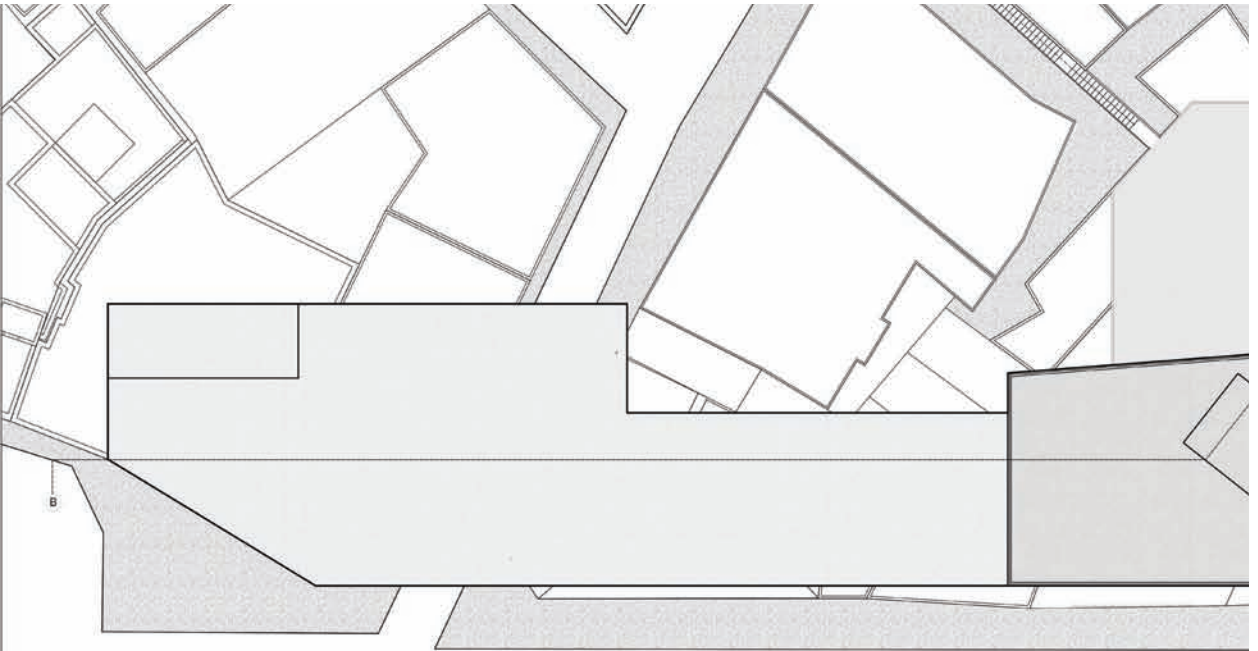
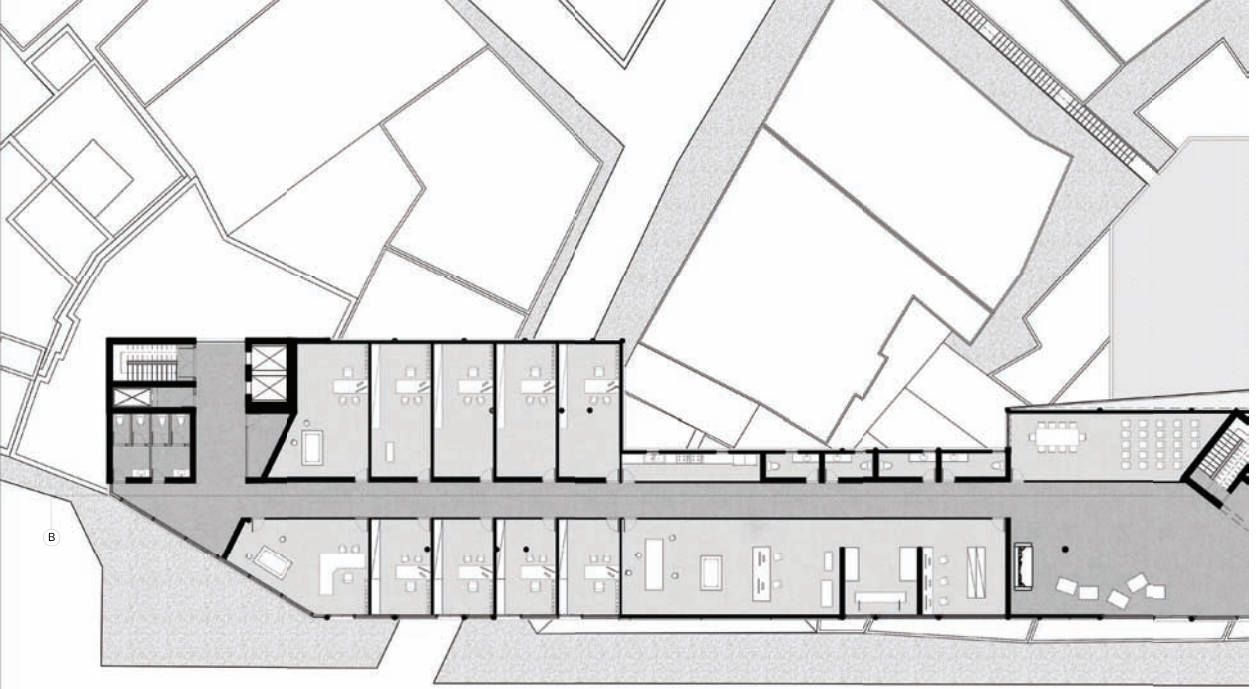


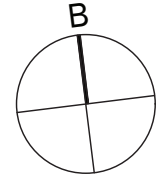
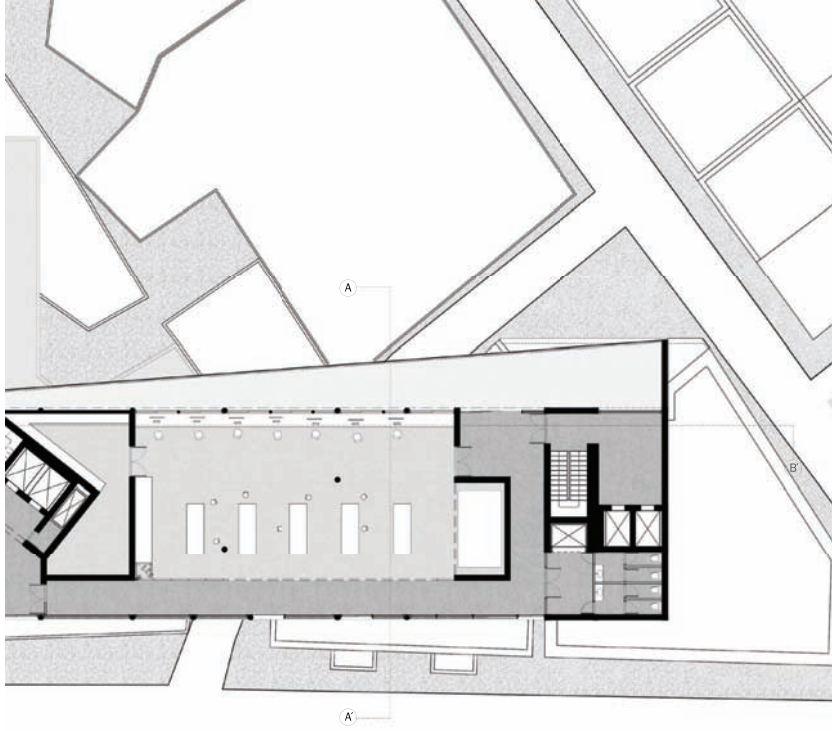
**Κάτοψη
Β' Ορόφου**



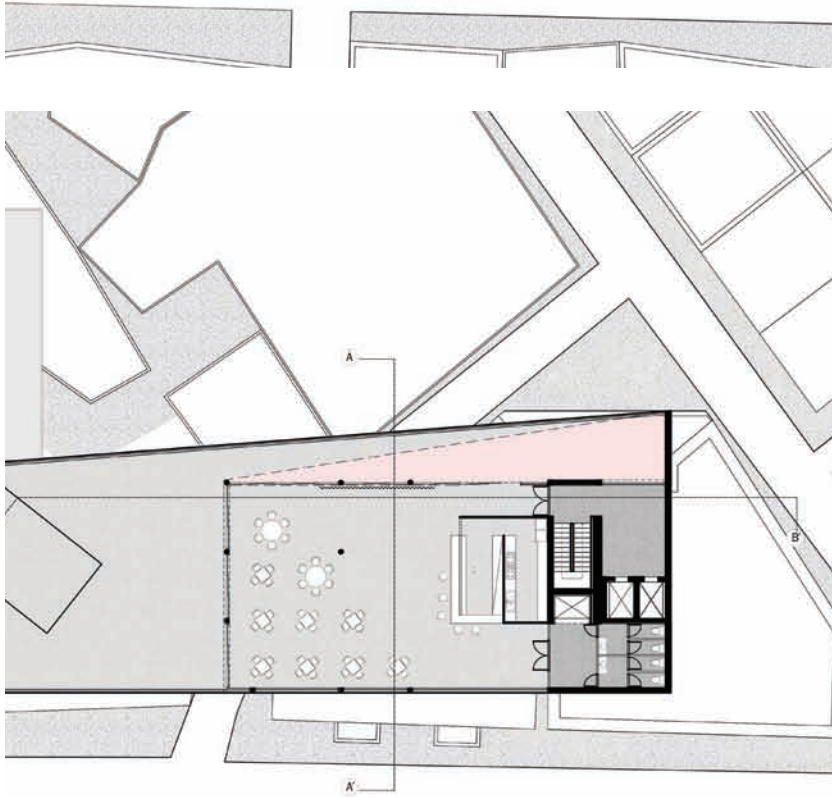
**Κάτοψη
Γ' Ορόφου**



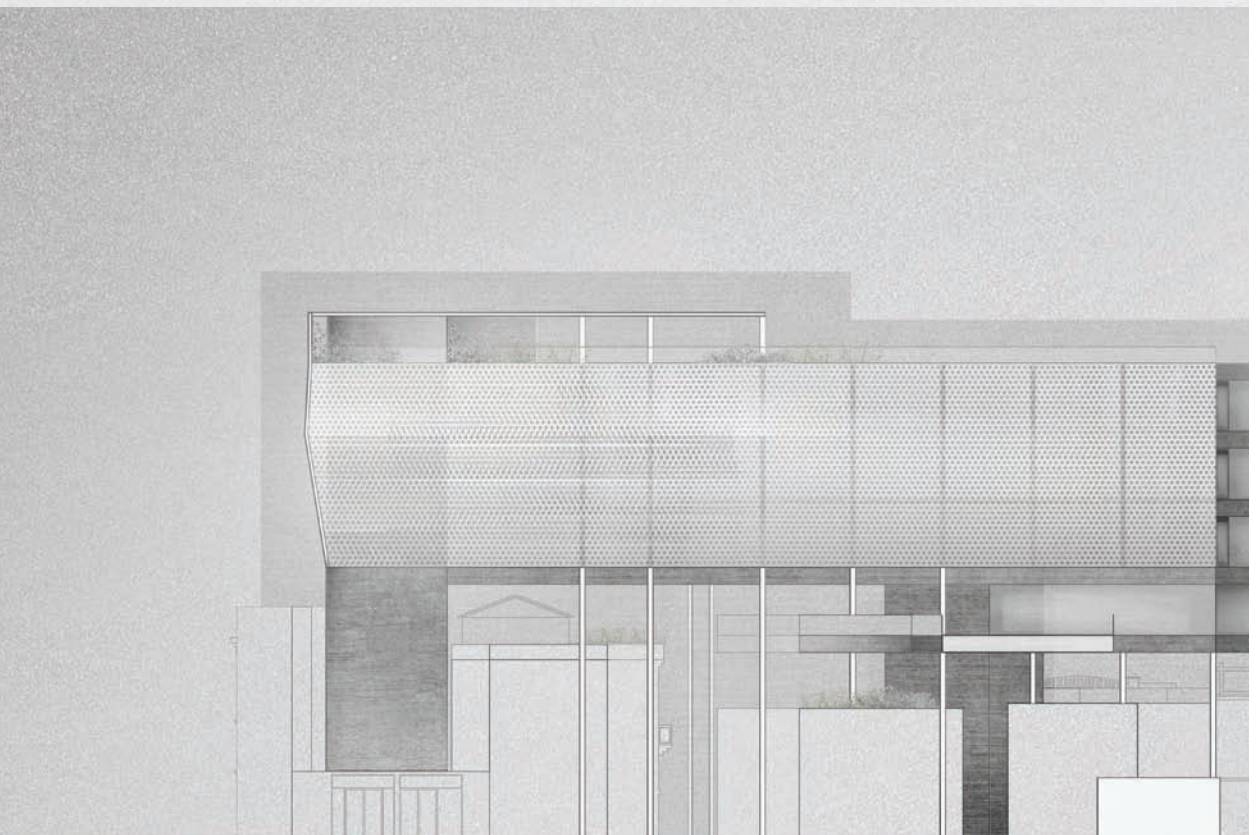
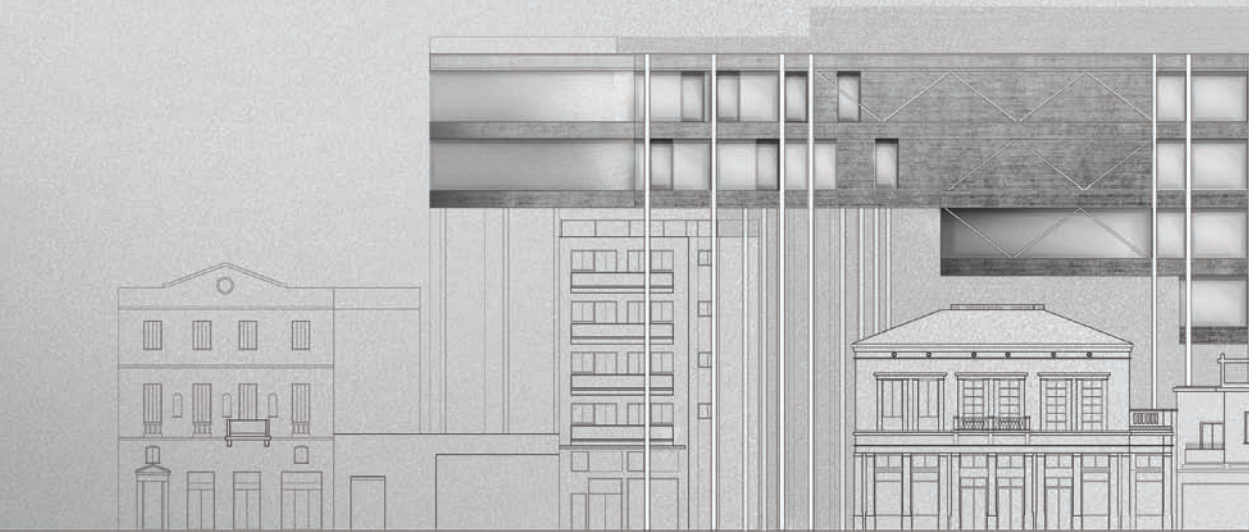


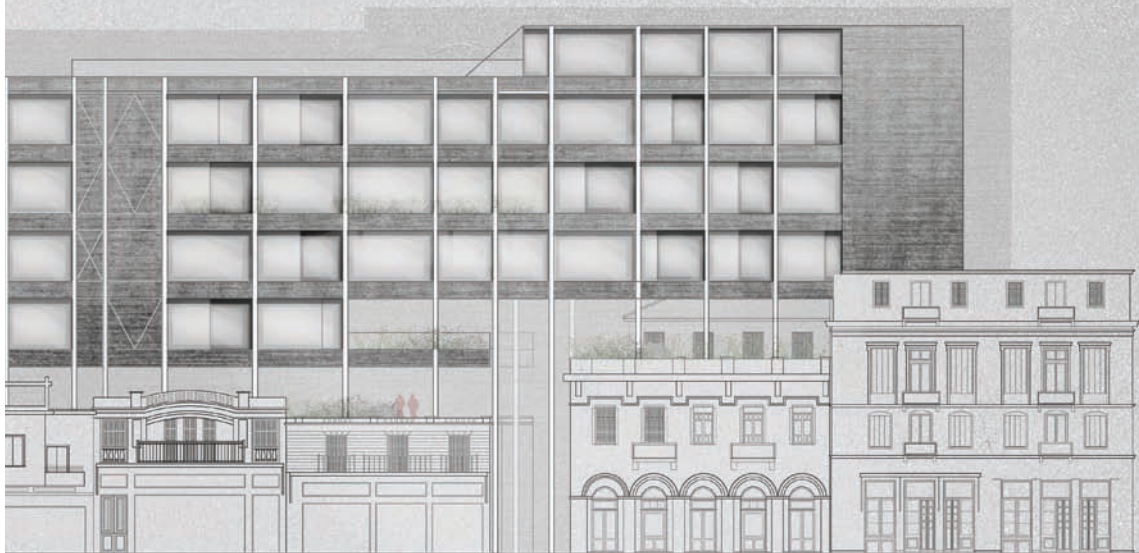


**Κάτοψη
Δ' Ορόφου**

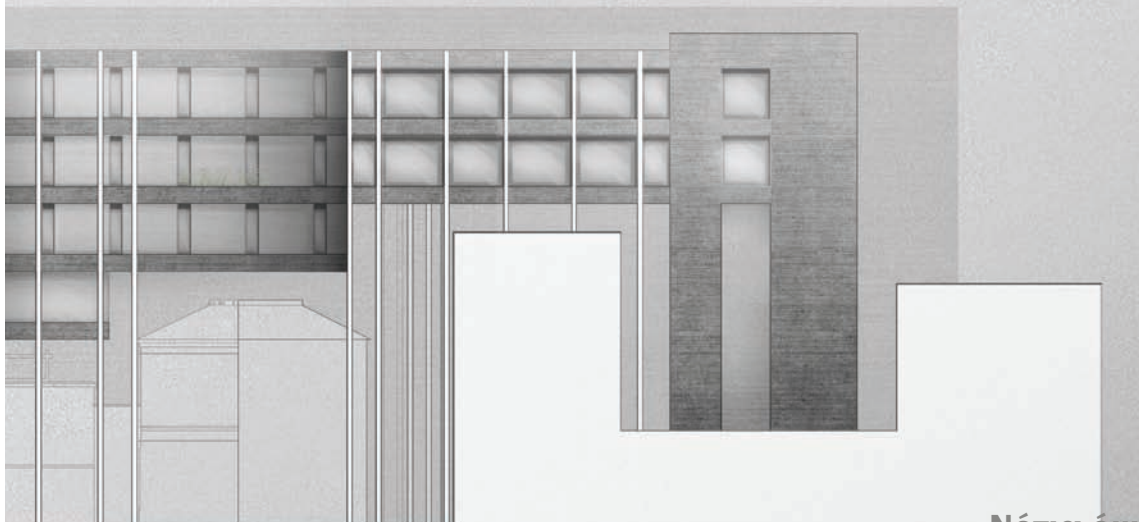


**Κάτοψη
Ε' Ορόφου**





Βόρεια όψη

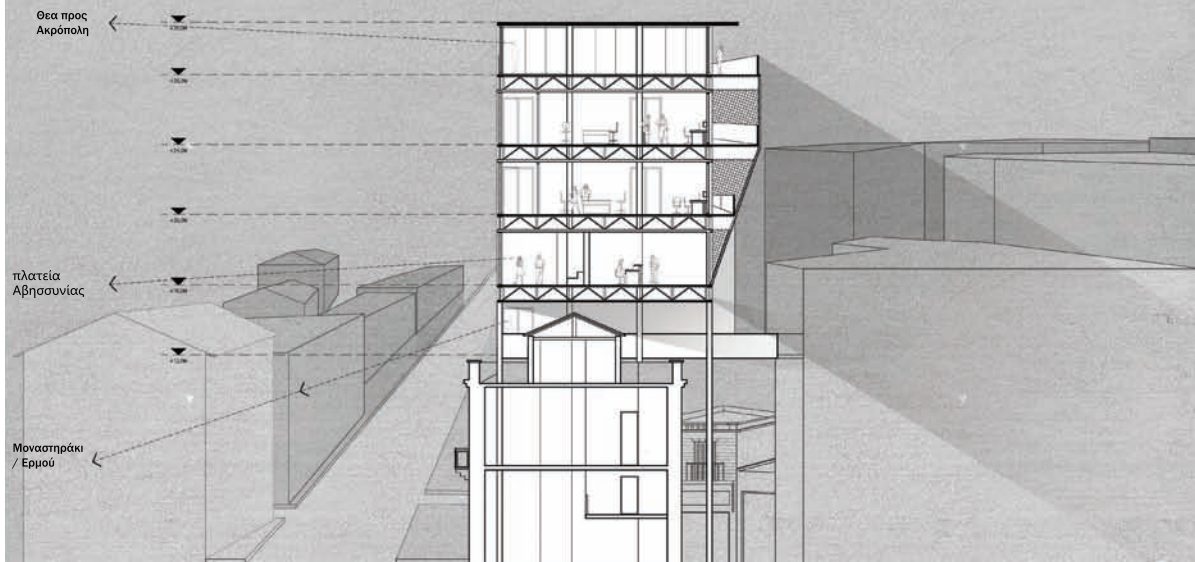


Νότια όψη

Θέα προς
Ακρόπολη

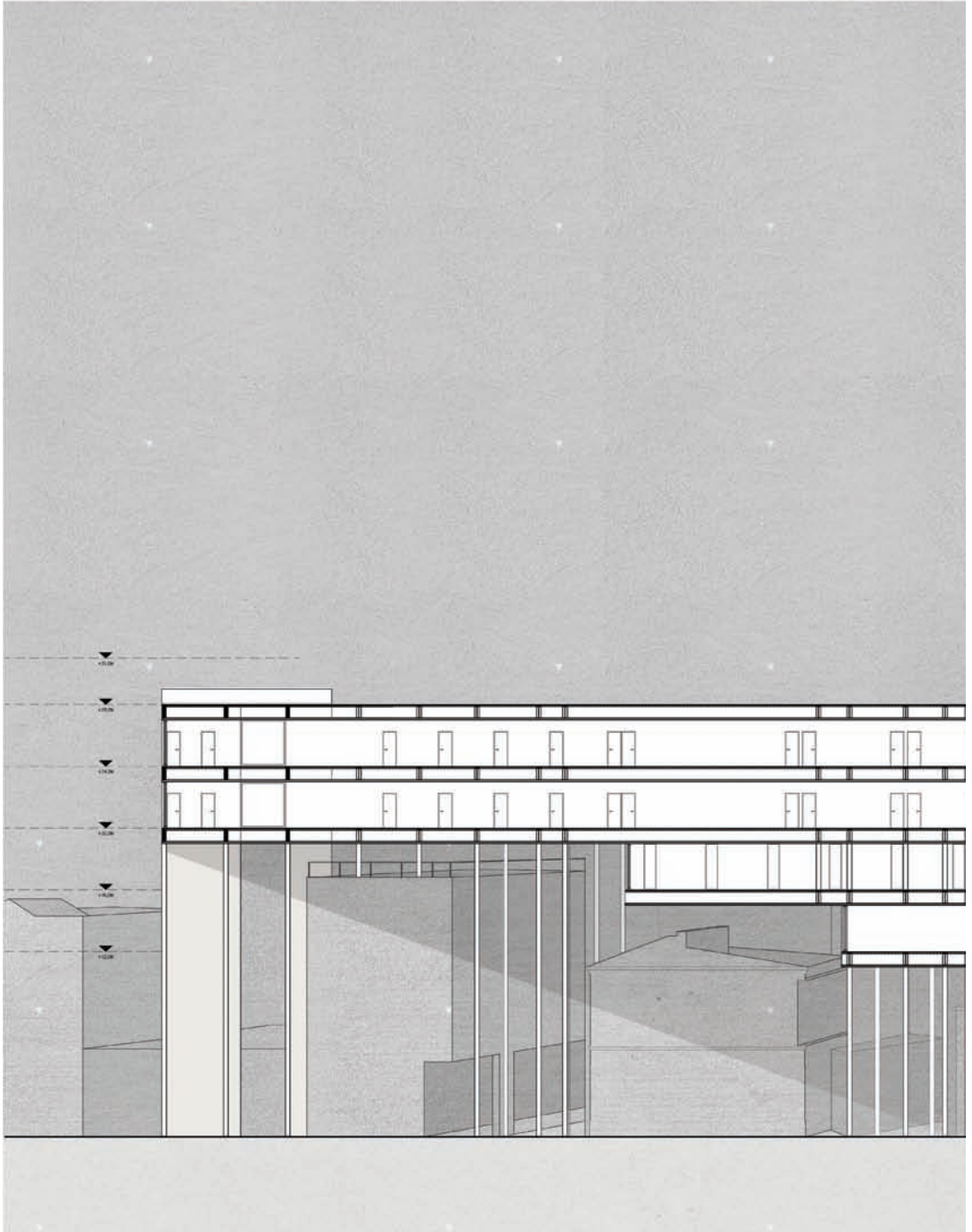
πλατεία
Αβησσυνίας

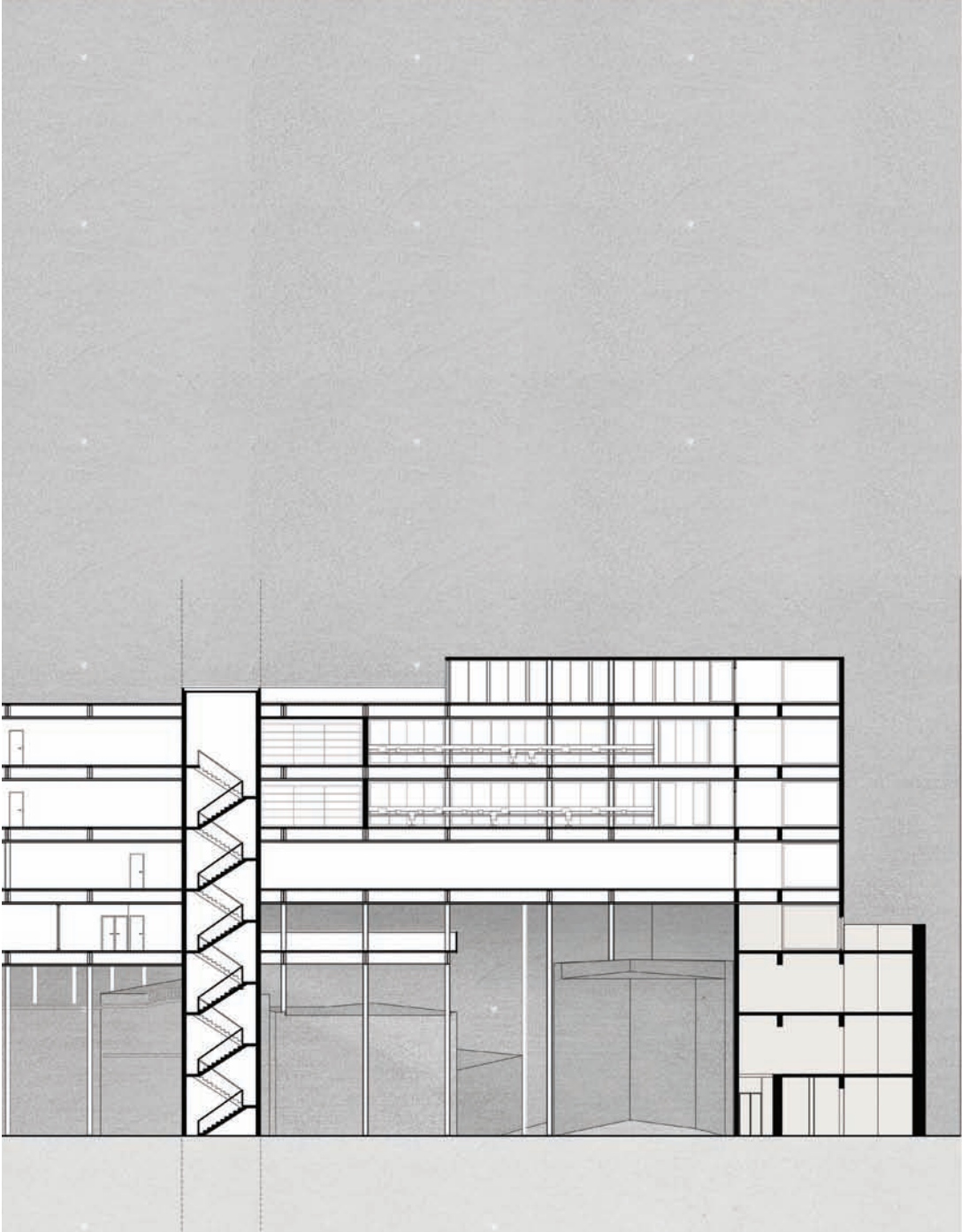
Μοναστηράκι
/ Ερμού

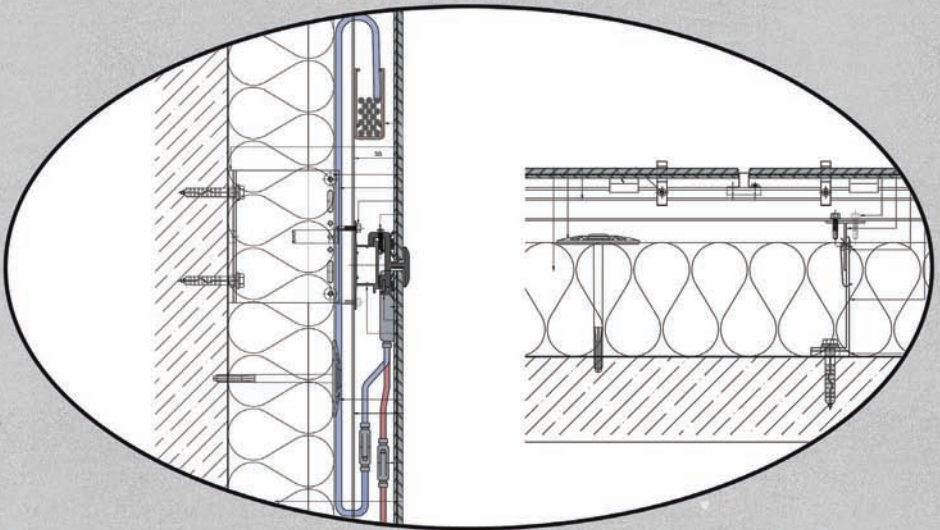
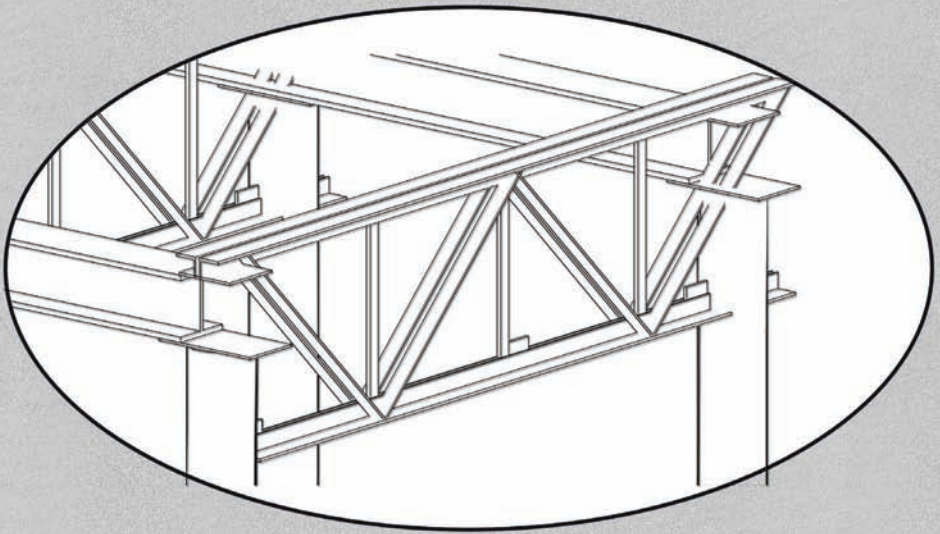


Τομή Α-Α'

Τομή Β-Β'





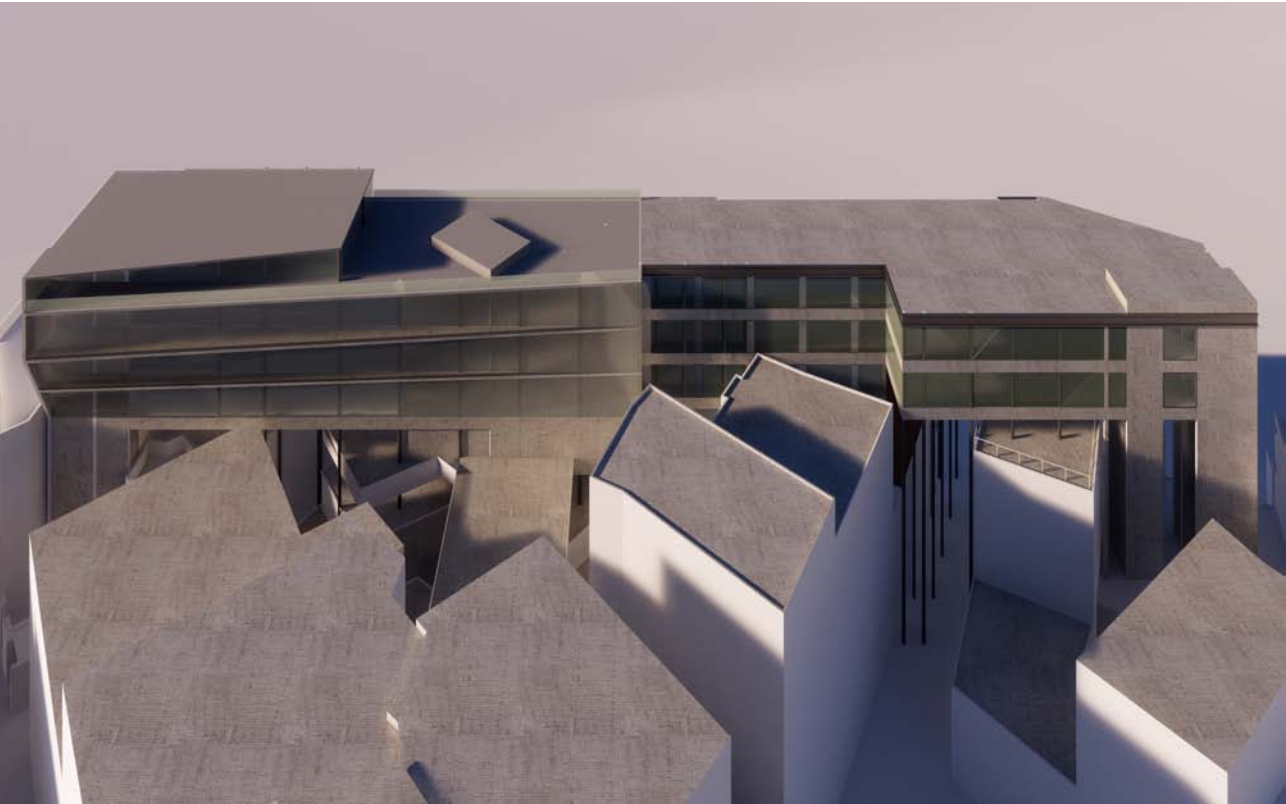


ΛΕΠΤΟΜΕΡΙΑ ΜΕΤΑΛΛΙΚΩΝ ΔΟΚΑΡΙΩΝ

Τα δοκάρια που χρησιμοποιούνται στο κτίρο είναι μια κατασκευή μεταλλικού δικτυώματος ύψους ενός μέτρου ώστε να γεφυρώνονται τα ανοίγματα των 12 μέτρων ανάμεσα στις κολώνες των 2 μεγάλων όψεων.

ΛΕΠΤΟΜΕΡΙΑ ΦΩΤΟΒΟΛΤΑΙΚΟΥ ΠΡΟΣΟΨΗΣ

Τα φωτοβολταικά που χρησιμοποιήθηκαν στην πρόσοψη ανήκουν στην εταιρία LITHO DECOR, και προσαρμόζονται εύκολα στα μεγέθη του κάθε ανοίγματος. Αφήνουν το 10% του φωτός να περάσει στο εσωτερικό του κτιρίου, έχουν πάχος 10χιλιοστά και φαίνονται όπως ένα κανονικό διπλό τζάμι. Αν και η απόδοσή τους είναι μικρότερη από αυτή των φωτοβολταικών οροφής, η ενέργεια που παράγουν τα 628τμ που χρησιμοποιήθηκαν προσφέρει 123 600 kW/h ενέργειας το χρόνο, ποσοστό που αντιστοιχεί σε 27% των αναγκών σε ενέργεια του κτιρίου. Επίσης σημαντική είναι η συμβολή τους στη μείωση εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.





ε υ χ α ρ ι σ τ ί ε ς

Έχοντας φτάσει στο τέλος της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας για το Προπτυχιακό Πρόγραμμα σπουδών των Αρχιτεκτόνων Μηχανικών θέλω να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους οι οποίοι με βοήθησαν ο καθένας με τον τρόπο του ώστε να ολοκληρωθεί η εργασία αυτή.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Παπαδόπουλο Σπύρο ο οποίος μου έδωσε την ευκαιρία να συνεργαστώ μαζί του και μου προσέφερε πολύτιμη βοήθειά και καθοδήγηση. Δεν θα μπορούσα να παραλείψω να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την υπομονή την οποία έδειξαν όχι μόνο τώρα αλλά όλα αυτά τα χρόνια φοίτησης μου στο Τμήμα. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συνεργάτες και φίλους Ιωάννα Γεωργαλλίδου, Άντρια Προκοπίου, Μαρία Μαυρίδου για την έμπρακτη στήριξη τους.

Γ . Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

Διπλωματικές Εργασίες:

Πραξιτέλους 13, Αθήνα. Μια Φανταστική Κατασκευή Κατοίκησης σε Βιωμένο Χώρο. Αρετή Φακίτσα. Πάτρα, Ιούλιος 2016.

https://issuu.com/areti2a_4/docs/_____e3570e0bf7f42d

HUBitat. Δημιουργώντας αστικές συνθήκες εργασίας και παραγωγής. Χριστοδούλου Ραφαέλα-Ειρήνη, Χριστοφορίδου Χριστίνα-Εύη. Βόλος, 2017.

<https://core.ac.uk/download/pdf/153485978.pdf>

Διαδικτυακές Πηγές:

<http://www.athensmagazine.gr/article/athens-guide/bestofathens/66421-ayta-einai-ta-kalytera-palaiopwleia-ths-athhnas-photos>

<https://athenstrigono.org/>

http://www.athensvoice.gr/life/home/architecture/7675_ili-as-zeggelis-o-mento-ras-ton-megalyteron-stars-tis-arhitektonikis

<http://www.eea.gr/gr/el/articles/odoiporiko-toy-eea-sta-palaiopoleia-tis-athinas>

<http://laografia-istoria.blogspot.gr/2011/02/blog-post.html>

<http://popaganda.gr/oi-poleis-mas-avrio-athina-thessaloniki/>

Άρθρα:

Η. Ζέγγελης. Ο μέντορας των μεγαλύτερων stars της αρχιτεκτονικής. AthensVoice (17), Ιούλιος, 2010.

Γ. Τζιρτζιλάκης. Ο χωριάτης και η μηχανή, Για μια ελάχισσωνα αρχιτεκτονική. Στο Πραξιτέλους 13, Αθήνα. Μια Φανταστική Κατασκευή Κατοίκησης σε Βιωμένο Χώρο. Αρετή Φακίτσα.

